

Posudek bakalářské práce (z pohledu vedoucího)

téma: **Inkluze a socializace dětí z etnických minorit na vybrané základní škole**
autor: **Aneta Bártová**

Cílem bakalářské práce Anety Bártové bylo sledovat sociální inkluzi dětí z etnických minorit na vybrané základní škole, kde probíhal její terénní výzkum. V rámci svého výzkumu hledala odpověď na otázku, zda v české ZŠ dochází k interkulturnímu dialogu, resp. zda k němu může docházet. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak zavedení diskurzů multikulturalismu a interkulturality do pedagogiky ovlivnilo socializaci a inkluzi dětí z etnických minorit do školního kolektivu, resp. jak je toto reflektováno i praktikováno pedagogy jednoho ročníku na vybrané ZŠ.

V úvodu autorka přehledně a jasně vysvětluje volbu svého tématu pro BP a dokládá jeho aktuálnost – odkazuje na diskuse a články z poslední doby (dokazující odmítání multikulturalismu a aktivit neziskového sektoru). Tyto tlaky proti multikulturalismu vedly autorku k volbě metod: vedle pozorování a rozhovorů připravila pro děti multikulturní aktivitu, o níž si vedla pečlivý záznam, probíhala diskuse dětí a celou aktivitu si následně nechala učiteli ohodnotit. Pro vlastní výzkum zvolila dvě první třídy. Teoretická a výzkumná část jsou oddělené, i když se autorka snaží v teoretické části tu a tam vkládat poznámky o tom, s čím se ve vlastním výzkumu setkala a odkazovat na příslušnou kapitolu, kde bude teorie s výzkumem korespondovat. Celkově působí, že jsou teoretická a praktická část v rovnováze.

Na práci studentky je nutné ocenit mnohé rysy, např.

1. přehlednost
2. snahu o maximální transparentnost: otevřeně a podrobně popisuje vlastní výzkum, detailně popisuje faktory, které mohly výzkum ovlivnit. Zvláště pečlivě probírá metodu pro určení etnicity dítěte, jak je chápáno ve školním prostředí, a jak sama dospěla v konkrétních případech k tomu, že se jedná o romské dítě (autorce se podařilo ve všech konkrétních případech toto přihlášení dítěte k romství zachytit, a to v přirozené situaci, což považuji za metodologicky čistší, ač také komplikovanější).
3. autorčinu píli, která se projevuje jak v šíři výzkumu, délce pobytu v terénu, tak i v enormním množství prostudované literatury.

Teoreticky svůj výzkum ukotvuje především prostřednictvím teorií multikulturalismu, interkulturalismu a inkluzivního vzdělávání. Zároveň je ale patrné, že s některými knihami nepracovala do hloubky a jsou zmíněny pouze pro pořádek (jako ilustrace, kde všude inspiraci pro svou práci hledala), takovým příkladem může být např. pouze povrchní využití koncepce jinakosti (kniha Kolářová, K. 2012. *Jinakost - postižení - kritika: společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu: antologie textů z oboru disability studies.*) – viz s. 16. S jinými knihami naopak pracovala velice detailně, zpracovala si její anotaci a celou ji ve své práci uplatňuje, což je vnímáno při četbě místy jako nadbytečné a zároveň upovídáné a bylo by vhodné některé pasáže zkrátit. Např. z knihy D. Bittnerové, D. Doubka a M. Levínské (2011. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání.* Praha: FHS UK.) najdeme podrobné výpisky ke knize na s. 37-39, ne všechny při tom mají přímý vztah ke zkoumanému tématu a hlavně působí příliš podrobně, spíše jako zpracování referátu na knihu.

V práci se tak setkávají vysoké nároky, které na sebe autorka klade, její smysl pro detail, ale zároveň i limity, kterými je svázaná (vymezený čas pro odevzdání práce, který způsobuje, že je práce s literaturou někdy povrchnější, než by bylo vhodné, jindy naopak příliš detailní).

Práce A. Bártové si jistě zaslouží mnohou pochvalu, ale je nutné připustit, že obsahuje i dost velké množství drobných chybek, které přehlédla, např.:

- 2 x evidentně nezpracovaná pozn. autorky „Chyba!“ - s. 34 a 53, přičemž na s. 34 nejde o skutečnou chybu, ale o nepochopení vlastní poznámky: odkaz není na literaturu, ale na kapitolu ve výzkumné části.
- překvapivá systémová záměna s/z (před genitivem stojí občas, ale ne vždy „s“ – např. „s trošku jiného úhlu“ – s. 30, „počet dětí se zvýšil se 7 na 10“ – s. 40) apod.

Vedle těchto přehlédnutí došlo i k chybám závažnějším, které můžeme nazvat koncepčními, např.

1. k redundanci informací a údajů

a) „Typ učitele, který bere odlišnost jako určitý nedostatek“ je zmíněn vícekrát, vždy s odkazem na pramen, aniž by autorka připomněla, že už tuto typologii dříve zmínila (s. 25, 41, 47).

b) Obsah poznámky pod čarou č. 1 na s. 12 se v práci opakuje ještě na s. 55 a pak i v příloze (s. 68), na kterou je jak na s. 12, tak na s. 55 odkázáno. Jde o popis několikařádkového rozhoření paní učitelky k plánovaným změnám pro-inkluzivního vzdělávání. Na obou místech v textu má tento odstavec své opodstatnění, ale protože není reflektováno, že už bylo zmíněno, získává čtenář dojem, že se autorka opakuje a neví o tom.

c) Ač se v odkazovém aparátu autorka snaží o správný a jednotný postup, dochází k redundantnímu podrobnému odkazování na zdroje dostupné on-line, kdy autorka vkládá internetový odkaz přímo do textu, dokonce včetně data citace (obojí je zde přebytečné), v seznamu literatury pak naopak datum citace chybí. Např. Slovník Maliny a kol. je odkazován v textu třikrát (s. 17, 17 a 18), a to takto takto: „Malina, 2009, Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf [cit. 2016.6.13]: ss-ss.“ Tím je text méně přehledný a zatížen zbytečnými odkazy. Patrně došlo k chybnému pochopení instrukce školitelky?

2. Podobný dopad jako chyba v bodě 1 c) má i chyba ve stránkování - nejsou číslované strany 63-72 (autorka patrně informaci, že se tyto strany do objemu požadovaného rozsahu nepočítají, pochopila tak, že se ani nečíslojí). I tato skutečnost nám znesnadňuje orientaci v textu a v odkazování na něj.
3. Spíše o estetický problém který opět zhoršuje přehlednost textu, je graficky nevhodná prezentace vlastních otázek a odpovědí učitelek, kdy otázka i odpověď jsou tučným písmem a nejsou odděleny ani odskočením na další řádek, tedy je velmi těžké najít v textu odpovědi učitelek. Netučným písmem pak autorka zobrazuje vlastní analýzy / reflexe odpovědí (s.49-50 a s. 54-55).
4. V interpretaci dat pak nacházím zbytečnou generalizaci, když na s. 40 komentuje doporučení Buryánka: „Co se týká školních požadavků, zde doporučuje nejdříve promíjet a postupně ale je více zapojovat do spolupráce. (Buryánek, 2002: 199- 201)“ vlastními slovy: „I když u tohoto bodu si

neisem jistá, zda je možný, protože z informací, co jsem získala ve výzkumu, se tento krok většinou nevydaří" (s. 40, zdůrazněno recenzentkou). Vezmeme-li v potaz, že autorka v literatuře zjišťuje, že v romských rodinách bývá zjištěna nedůvěra ke školnímu prostředí (na s. 38 odkazuje na Bittnerovou) a následně ze dvou výpovědí učitelek vyvodí závěr, že se spolupráce většinou nevydaří, jedná se zde o holou deskripci a zbytečnou generalizaci.

5. nedůslednost: Autorka si položila mnohé podotázky, na které pak odpovídá nedůsledně, resp. ji čtenář musí vytušit mezi řádky, např. u podotázky č. VII si autorka pokládá otázky dvě, ale v odpovědi odpovídá pouze na první z nich, druhá otázka (*Mohou příběhy zdůrazňující jinakost etnicky odlišných dětí a jejich kultury pomoci jejich začlenění mezi ostatní děti?*) zůstává bez odpovědi (viz s. 60).

Práce má silnější i slabší místa, vedle již zmíněné enormní pracovitosti autorky musíme hodnotit jako zbytečně slabší její jen částečné naplnění cíle. To je vidět např. v poslední větě závěru, kde autorka hodnotí, jak se jí pracovalo: „V průběhu výzkumu mě zaskočilo, že jedna z mých učitelek je proti jinakosti ve třídě.“ Tato reflexe je založena jak na pozorování, tak vyplývá přímo i z vyjádření zmíněné učitelky a ač je toto vyjádření 3 x zmíněno v průběhu práce (viz výše), bylo by lepší je reflektovat jako důležitou součást závěru a ne jen jako okrajovou informaci. Smyslem práce bylo sledovat koncept multikulturalismu v terénu – zda je či není v dnešní době možný. Právě postoj paní učitelky odmítat jinakost může konceptu multikulturalismu bránit. Je škoda, že toto nezaznívá naplno, ale jen jako vlastní překvapení.

Máme-li však hodnotit práci jako celek, je nutno zdůraznit, že práce celkově odpovídá požadavkům kladeným na BP, rozsahem práce ji dosti převyšuje a zmíněné chyby je možné vnímat jako drobné vady na kráse, jimž by bylo dobré v příští práci předejít.

Otázky pro obhajobu:

1. Bylo by možné formulovat a interpretovat konkrétní postřehy z terénu lépe? (Viz výtka č. 4). Jak byste na příklad práci mohla využít zjištění, že učitelky nevěří v možnou spolupráci s romskými rodiči, pro kvalitnější dosažení vlastního cíle?
2. na s. 42 se setkáváme s vyjádřením „viktimizace [...] je rozbor historie romské minority“, odvolává se přitom na Šotolu, patrně došlo k chybné parafrázi? jak chápe autorka pojem viktimizace? Jak by tuto myšlenku sama lépe formulovala?
3. Jak by na svou otázku *Mohou příběhy zdůrazňující jinakost etnicky odlišných dětí a jejich kultury pomoci jejich začlenění mezi ostatní děti?* alespoň dodatečně odpověděla?

Závěr: Navzdory výše uvedeným výtkám celkově práci (i aktivitu studentky během psaní) hodnotím kladně, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit na pomezí stupňů **velmi dobře až dobře** v závislosti na průběhu obhajoby.

Mgr. Lada Viková

V Pardubicích dne 1. 8. 2016